

INHOUD

Voorwoord: een biografie in foto's	6		
1 De jonge Hitler	18		
2 Kunstschilder en bohemien	30		
3 Koerier aan het Westfront	38		
4 De Kampfzeit	52		
5 Consolidatie van de macht	72		
6 Aanval op de massale werkloosheid	86		
7 Nazificering en Führercultus	94		
8 Hitler in Berlijn	114		
9 Het duistere rijk van SS en Gestapo	144	14 Hitler op de Obersalzberg	238
10 Dagelijks leven en antisemitisme	158	14.1 De eerste jaren	239
11 Herbewapening en autarkie	174	14.2 Van chalet naar luxe villa	248
12 De Führer in München	194	14.3 Een dag op de Berghof	260
13 Massaspektakel in Neurenberg	216	14.4 Eva Braun, Hitlers verborgen maîtresse	274
		14.5 Villa's voor de nazibonzen	282
		14.6 Vooroorlogse bezoekers	290
		14.7 Het Eagle's Nest	297

15 Hitler en de kunst	302
16 Arrogantie in steen	322
17 Nazidiplomatie van de zweep	346
17.1 Champagnehandelaar minister van Buitenlandse Zaken	347
17.2 Oostenrijk per telefoon veroverd	359
17.3 Tsjecho-Slowakije wordt opgeofferd	368
17.4 Wapengekletter en een duivelspact	375
18 De Duitse oorlogswals begint te rollen	382
18.1 Polen onder de voet gelopen	383
18.2 Blitzkrieg in het westen	387

19 Kruistocht in het oosten	406
19.1 Stilte voor de storm	407
19.2 Operatie Barbarossa	425
19.3 Speer, dictator van de oorlogseconomie	451
20 De Holocaust en andere genocides	464
21 Op weg naar de ondergang	476
21.1 D-Day, maar de Führer mag niet gewekt worden	477
21.2 Ondergang in de Führerbunker	487
21.3 Bommen op de Obersalzberg	512
21.4 Het proces van Neurenberg	519
Literatuuropgave	522
Geselecteerde websites	524
Fotoverantwoording	527

VOORWOORD EEN BIOGRAFIE IN FOTO'S

Dit boek geeft in ruim 1800 unieke foto's het leven van Hitler in al zijn facetten weer. Er zijn over deze 20e-eeuwse tiran en massamoordenaar inmiddels vele duizenden boeken geschreven. Maar een biografie in foto's, mappen, kaarten, plattegronden ontbreekt tot nu toe. Dat maakt dit boek opmerkelijk en bijzonder.

Foto's zeggen vaak meer dan het geschreven woord. Door de vele – vaak nog nooit eerder gepubliceerde – foto's wordt een indringend portret geschetst van de tiran die de geschiedenis van Europa radicaal heeft veranderd: Adolf Hitler. De Oostenrijker Hitler, met alleen het diploma van de lagere school op zak, blijkt een geraffineerde kwaadaardige toneelspeler te zijn met buitengewone politieke en retorische vaardigheden. Hij schiet vanuit het niets als een komeet omhoog, weet onvoorstelbare macht te verwerven en stort Duitsland en de rest van de wereld in een gruwelijke oorlog met miljoenen slachtoffers. Een oorlog waarin hele bevolkingsgroepen op industriële schaal worden vermoord, waarna Hitler na zijn nederlaag ook weer in het niets verdwijnt. Ook in de toekomst is een herhaling denkbaar van die samenloop van externe factoren (grote publieke onvrede, economische crisis, het falen van het democratisch systeem enzovoort), in combinatie met een persoon die de juiste eigenschappen heeft en die als een soort magneet en medium die onvrede weet te kanaliseren en te mobiliseren. Iemand die net als Hitler ineens vanuit het niets het politieke toneel betreedt.

Een kwaadaardige va-banque-speler met grote politieke en retorische vaardigheden, die uiteindelijk circa 55 miljoen slachtoffers zal maken.

Hitler wordt vaak als een demon gezien die niets menselijks meer heeft en vanuit het niets op aarde is neergedaald om de mensheid te geselen. Dat maakt hem nog ongrijpbaarder en monsterlijker dan hij in werkelijkheid is. Door het grondig bestuderen van zijn karakter, dat zijn doen en laten in grote mate bepaalt, wordt hij tot menselijke proporties teruggebracht. De tiran komt zo veel dichterbij.

Natuurlijk blijft een selectie uit vele duizenden foto's altijd een subjectieve zaak en we hebben dan ook niet de illusie dat we met dit fotoboek alle facetten uit Hitlers leven tot in detail in beeld kunnen brengen. We denken wel hiermee de belangrijkste aspecten van Hitler, het 'monster van de 20e eeuw', te laten zien.

Jarenlange research

Deze biografie over Hitler met foto's is het resultaat van ruim 40 jaar research naar Hitler en diens Derde Rijk, waarbij we veel archieven in Europa en in de Verenigde Staten hebben bezocht en op tal van specifieke locaties zijn geweest die direct met Hitler te maken hebben. De afgelopen jaren hebben we over dit onderwerp verschillende boeken geschreven, zoals *Hitlers Handlangers*,

Albert Speer, Hitlers architect en minister van Bepapening en Oorlogsproductie.

Traudl Junge, Hitlers secretaresse die tot het laatst bij hem zal blijven.

Het Adelaarsnest, Hitlers Berlijn, Hitlers machtscentrum en Hitler aan het Westfront. Voor dit nieuwe boek komt het overgrote deel van het fotomateriaal uit de archieven van de National Archives en de Library of Congress, aangevuld met foto's uit de eigen, in de loop der jaren opgebouwde archieven. Daarnaast hebben we sinds 1974 met veel overlevenden uit de naaste omgeving van Hitler gesproken. Zo noemen we onder anderen Albert Speer, Hitlers lievelingsarchitect en latere minister van Bepapening en Oorlogsproductie; Hermann Giesler, eveneens een van Hitlers architecten; Gauleiter van de deelstaat Sachsen-Anhalt Paul Jordan; SS-kolonel en rechterhand van Bormann die later Hitlers monologen zal noteren, Heinrich Heim; Hitlers Waffens SS-adjutant Schulze-Kossens; SS-kolonel en tolk van Hitler bij Mussolini Eugen Dollmann; Karl Wolff, SS-generaal en rechterhand van Reichsführer-SS Heinrich Himmler; Hitler-intimus van het eerste uur en NSDAP-lid nummer 2 Hermann Esser; Hitlers cameraman Walter Frenzt; de dochter van Rijksmaarschalk Hermann Goering Edda Goering; de secretaresses van Hitler, Christa Schroeder en Traudl Junge; Henriette von Schirach, vrouw van Baldur von Schirach, de leider van de Hitlerjugend en later Gauleiter van Wenen; Heinrich Hoffmann jr., de zoon van Hitlers hofphotograaf Heinrich Hoffmann; Hans Schweiger, SS-luitenant-kolonel en gestationeerd op de Obersalzberg; Blanda Benteler-Ludwig die in 1944 met Walther Hewel trouwde, Hitlers intimus en invloedrijke verbindingsman van Buitenlandse Zaken bij de Führer. We spraken met nog tal van andere getuigen uit Hitlers naaste omgeving, zowel in München, Berlijn, Düsseldorf als in Berchtesgaden. Inmiddels zijn alle door ons geïnterviewde personen overleden.

SS-kolonel Dollmann, Hitlers tolk Italiaans (in donker uniform), is een van de weinigen die van Hitlers geheim op de hoogte zijn.

Geraffineerde Oostenrijkse toneelspeler

Bij onze eerste ontmoeting met Eugen Dollmann in zijn appartement in Hotel Blaues Haus in München in juni 1982 stelt hij ons de vraag om in één woord een typering van Hitler te geven. Hij wil er namelijk zeker van zijn dat hij met deskundigen van doen heeft en niet met journalisten die zich snel even op Hitler hebben ingelezen om vervolgens daarover een sensatieverhaal te schrijven.

De vraag overvalt ons, maar als een van ons antwoordt 'Schauspieler' (toneelspeler) schiet hij enthousiast overeind. Terwijl hij ons de hand schudt merkt hij nog op: "Ja, een Oostenrijkse Schauspieler wel te verstaan." De zeer geslepen en intelligente Dollmann was ooit Himmlers man in Rome en spion bij Mussolini. Ook bekleedde hij de rang van SS-kolonel en fungeerde hij vaak als tolk Italiaans tussen Hitler en Mussolini. Hij is ook een van de weinigen die op de hoogte waren van Hitlers grootste geheim, namelijk diens verborgen homoseksualiteit.

Grootmeester in het manipuleren

Hitler heeft een bovengemiddelde intelligentie en een fotografisch geheugen. Hij is een uiterst geraffineerde, charismatische toneelspeler met Oostenrijkse charmes die over een vrouwelijke intuïtie beschikt, gecombineerd met een roofoerachtig instinct voor dreigende gevaren. Hij is ook een begaafd en

Een geraffineerde Oostenrijkse toneelspeler en een grootmeester in het liegen en bedriegen en het om de tuin leiden van zijn toehoorders.

gewiekst politicus en een ware grootmeester in het manipuleren, liegen en bedriegen. Hij kan razendsnel handelen en gecompliceerde politieke situaties tot eenvoudige proporties terugbrengen, waarbij hij als pokerspeler en va-banque-speler altijd tot het uiterste gaat. Zo laat hij zich een keer ontvallen dat hij zichzelf ziet als 'de grootste toneelspeler van Europa', die net als andere toneelspelers vlak voor zijn optreden altijd last heeft van plankenkoorts. Voor hem is de toneelspeler zowel kunstenaar als kunstwerk. Als vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog duidelijk wordt dat Engeland zijn beloften aan Polen na zal komen om bij een vijandelijke aanval het land militair terzijde te staan, zegt Hitler in de nacht van 30 op 31 augustus 1939 tegen Goering, op

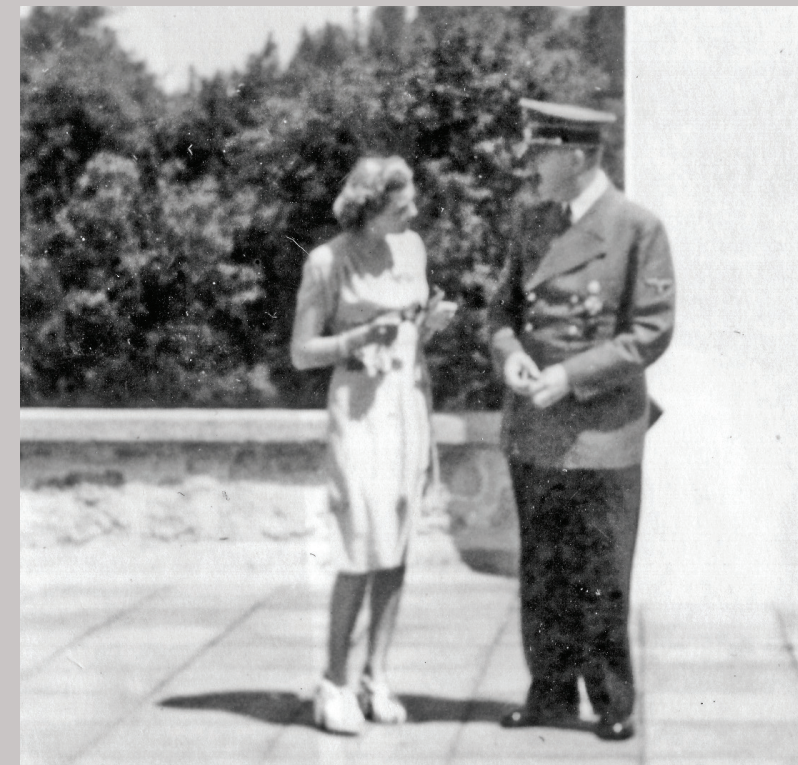
Een geslepen demagoog met een goed gevoel voor timing, die naar eigen zeggen vlak voor zijn grote optredens altijd last heeft van plankenkoorts.

diens opmerking dat het va-banque spelen nu maar moest stoppen: "Goering, ik heb mijn hele leven al va-banque gespeeld." Deze eigenschappen, gecombineerd met een groot retorisch en demagogisch talent, het haarfijn aanvoelen van de sentimenten en wrokken van zijn toehoorders, een goed gevoel voor timing, de juiste decors en een geraffineerde – steeds maar weer op dezelfde thema's hamerende – propaganda en niet in de laatste plaats een duidelijk gesloten ideologisch wereldbeeld, maken de opmars van Hitler en zijn NSDAP mogelijk. Uiteraard is de opkomst van Hitler niet alleen een kwestie van persoonlijke kwaliteiten, maar ook van de heersende politieke, economische, sociale en maatschappelijke omstandigheden. Hitlers ideologie vindt een goede voedingsbodem door de heersende frustraties over de verloren Eerste Wereldoorlog, de marxistische revoluties daarna, het in de ogen van de Duitsers smadelijke Vredesverdrag van Versailles, de financiële en economische crisis met zijn superhyperinflatie, de massale werkloosheid en het falen van de democratie in het bestrijden daarvan.

Na verloop van tijd heeft Hitler zoveel macht vergaard dat alleen hij beslist over zaken als oorlog en vrede, holocaust en andere genocides, rechtspraak, binnen- en buitenlandse politiek, oorlogseconomie, herbepapening, kerkpolitiek, cultuurpolitiek, euthanasie op geestelijk en lichamelijk gehandicapten, propaganda, stedenbouwkundige vernieuwingen enzovoort.

Inspiratie op de Obersalzberg

Hitler heeft, in tegenstelling tot wat vaak wordt beweerd, wel degelijk een privéleven. Dat is alleen niet strikt gescheiden van zijn politieke leven. Hij leidt zijn privéleven te midden van zijn politieke leven en zijn politieke leven te midden van zijn privéleven. Een goed voorbeeld hiervan is zijn verblijf in zijn residentie de Berghof op de Obersalzberg. Hier brengt hij voor de oorlog een belangrijk deel van zijn tijd door. Hij heeft er naar eigen zeggen al zijn grote en wereldomvattende beslissingen genomen, maar ook zijn monstrueuze plannen ontwikkeld. Naast tal van conferenties en besprekingen met zijn naaste medewerkers ontvangt hij hier ook internationale prominente gasten, diplomaten en staatshoofden. Tegelijk leidt hij hier te midden van zijn hofhouding en samen met zijn maitresse Eva Braun een goed afgeschermd privéleven. Hij maakt dagelijks een wandeling naar het theehuis waar hij zijn slagroomsoezen verorbert, bespreekt er nieuwe bouwtekeningen, poseert voor de camera van Eva Braun, drinkt thee op het buitenterras, houdt kegelavondjes, draait grammofoonplaten en kijkt naar soms wel twee films, om ten slotte de avond rond de open haard af te sluiten met

Op de Obersalzberg leidt Hitler in zijn residentie de Berghof een goed afgeschermd privéleven met zijn maitresse Eva Braun.

zijn bekende monologen. Als typisch nachtmens zit hij vaak tot in de vroege ochtend te schetsen of op het balkon van zijn werkkamer naar de Untersberg te staren, waarin de contouren te herkennen zijn van een liggende gestalte, volgens de legende keizer Barbarossa. Het is de naam van deze mythische keizer die Hitler aan zijn racistische vernietigingsoorlog tegen de Sovjet-Unie geeft, namelijk Operatie Barbarossa.

Hitlers gesloten wereldbeeld

Hitler heeft vanaf de jaren twintig een duidelijk wereldbeeld, dat gebaseerd is op racisme, een eenzijdige fanatieke haat en een sociaal darwinisme waarin

De Berghof met de beroemde staatsietrap, het grote venster met daarboven Hitlers werkkamer en links daarvan zijn slaapkamer.

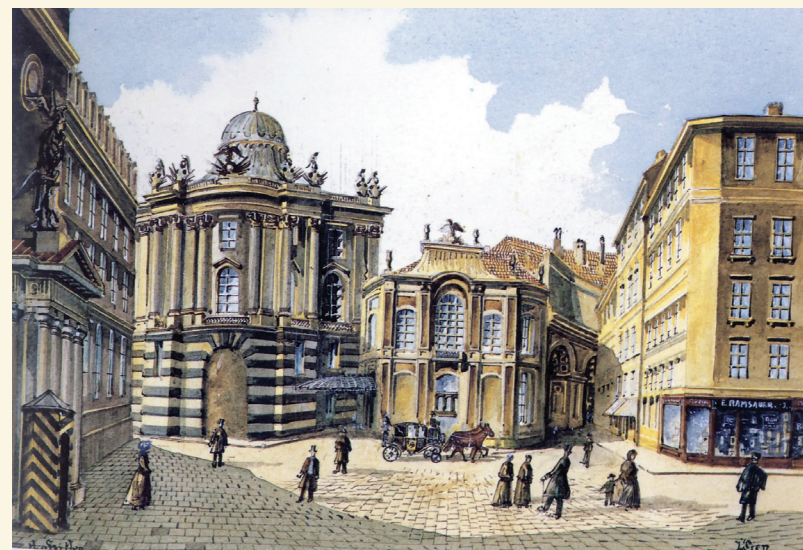
uitsluitend het recht van de sterkste heerst. Dat wereldbeeld rust op drie pijlers, axioma's waaraan hij tot zijn dood consequent heeft vastgehouden: uitroeiing van het Europese Jodendom, vernietiging van het (Joodse) marxisme/bolsjewisme en het scheppen van een autarkisch, op racistische grondslagen gebaseerd Germaans imperium dat zich van de Atlantische Oceaan tot de Oeral en van de Noordelijke IJszee tot aan het Midden-Oosten zou moeten uitstrekken. Hitler ziet de geschiedenis van volkeren als een permanente rassenstrijd tussen het goede en het kwade waarbij de Joden en de communisten het kwade belichamen. Zonder hen te hebben vernietigd, zal er nooit een permanente vrede heersen tussen de volkeren – aldus Hitler. Zijn gesloten wereldbeeld biedt hem afdoende verklaringen voor alle ellende van Duitsland (en van zichzelf) en de wereld om hem heen, met als oplossing een nooit eindigende ideologisch getinte rassenoorlog die zo radicaal en meedogenloos gevoerd moet worden dat er aan het einde maar één levende overwinnaar uit de bus zal komen, namelijk het superieure Germaanse ras.

Opvallende eigenschappen jonge Hitler

Gedurende de eerste dertig jaar van zijn leven is Hitler eigenlijk een onbetekend figuur, een onder vele miljoenen die nergens echt in opvalt. Niets wijst erop dat hij later zo'n macht naar zich toe zal trekken en die tot het bittere eind zal weten te behouden. Maar er zijn al wel enkele opvallende karaktereigenschappen die later van grote invloed zullen zijn op zijn doen en laten, zoals zijn waanidee een geniale kunstenaar te zijn die ver boven iedereen uittorent, een sterke emotionele onderontwikkeling, het onvermogen om zich echt aan anderen te binden, een gebrek aan empathie, een grote angst voor falen en verlies van controle, een diep wantrouwen naar mensen toe, een neurose en geheimzinnigdoenerij en zijn opvallende megalomane architectuurplannen en vergaande plannen om de kunst zoals de beeldhouw- en schilderkunst geheel naar zijn smaak om te vormen.

Dandy en moederszootje

Als verwend moederskindje hoeft 'Adi', zoals hij in zijn jonge jaren wordt genoemd, zijn middelbare school niet af te maken. In plaats daarvan slaapt

Om in de metropool Wenen zijn hoofd boven water te houden, schildert Hitler overdag ansichtkaarten van bekende Weense tafereeltjes.

Als verwend moederskindje hoeft 'Adi', zoals hij in zijn jonge jaren wordt genoemd, zijn middelbare school niet af te maken.

hij lang uit en zit hij een deel van de dag in zijn kamer of bij mooi weer ergens in Linz aan de Donau te tekenen aan bouwplannen voor de volledige ombouw van Linz, inclusief nieuwe bruggen over de Donau, een stadhuis, een groot theater en dergelijke. Of hij werkt aan nieuwe decors voor zijn geliefde Wagner-opera's. Ook is hij vaak te vinden in het Landesmuseum van Linz, waar hij inmiddels alle schilderijen tot in detail heeft bestudeerd. Tegen de avond flaneert hij dan – netjes aangekleed en inclusief wandelstok met ivoren knop – als een echte dandy met veel van zijn Linzer stadsgenoten over de Landstrasse, die dwars door Linz loopt. In het Landestheater van Linz bezoekt hij soms wel tot drie keer per week samen met zijn vriend Kubizek vooral opera- en muziekvoorstellingen, waarbij zij meestal op de goedkoopste staanplaatsen te vinden zijn. Na afloop lopen de twee vrienden vaak naar de top van de vlakbij gelegen Freinberg om daar soms tot diep in de nacht over de voorstelling te discussiëren.

Ansichtkaartschilder

Omdat hij geen diploma van de middelbare school heeft, kan hij na twee keer te zijn afgewezen voor de kunstacademie in Wenen tot zijn grote frustratie geen architectuur studeren. Daar is namelijk een eindexamen van de middelbare school voor vereist. Om in de metropool Wenen toch zijn hoofd boven water te houden verblijft de jonge Hitler in goedkope huurkamers, om later zelfs te belanden in een asiel voor dakloze mannen. Daar vindt hij uiteindelijk zijn draai. Hij schildert overdag ansichtkaarten waarop hij bekende Weense tafereeltjes naschildert van bestaande foto's en kaarten. Een Joodse huisgenoot gaat met de kaarten de boer op om ze te verkopen. Nadat Hitler op de vlucht voor de militaire dienst van Oostenrijk naar München is gereisd, leidt hij daar hetzelfde leventje als in Wenen. Hij gaat laat naar bed, slaapt lang uit en schildert overdag kaarten, met dat verschil dat hij deze nu zelf aan de man moet zien te brengen. Zo is hij vaak avond aan avond te zien slenterend langs terrasjes, cafés en bierhallen met een stapeltje van zijn kaarten in de hand. Hij leeft eigenlijk van dag tot dag en heeft geen vaste plannen. De toekomst is in zijn ogen uitermate onzeker.

Koerier aan het Westfront

De Eerste Wereldoorlog komt voor de 25-jarige Hitler eigenlijk als geroepen. Hij meldt zich dan ook snel na het uitbreken als vrijwilliger voor het Beierse leger. Omdat hij een grote bewondering voor Duitsland heeft en alles wat maar Duits is, wil hij per se in het Beierse leger dienen. Hij komt terecht bij het 16de Reserve Infanterie Regiment (R.I.R. 16). Dat wordt ook wel regiment List genoemd, naar de eerste commandant, kolonel List. Hier vindt Hitler vaste structuren, heeft een dak boven zijn hoofd en krijgt regelmatig maaltijden en wat nog belangrijker is: hij is weer iemand, hoort weer ergens bij en heeft ook nog eens een vastomlijnde taak, namelijk koerier bij de staf van regiment List. Hij zal het in die jaren nooit verder schoppen dan soldaat 1e klasse, maar dat deert hem niet. Als koerier van regiment List moet hij berichten naar de drie bataljons van zijn regiment brengen. Het is bepaald geen ongevaarlijk werk, want vaak liggen de loopgraven of het open terrein waar hij doorheen moet onder zwaar vijandelijk vuur. Maar

Als koerier aan het Westfront heeft Hitler (l) een roofdierachtig instinct ontwikkeld voor naderende gevaren.

hij hoeft zelden naar de voorste linies, omdat de bataljons hun eigen koeriers hebben. In die jaren ontwikkelt Hitler een soort roofdierachtig instinct voor naderende gevaren. Hij weet door dapper gedrag toch twee belangrijke onderscheidingen binnen te halen, namelijk het IJzeren Kruis 1e en 2e klasse. Daar is hij tot aan het eind van zijn leven buitengewoon trots op.

Eindelijk weer houvast

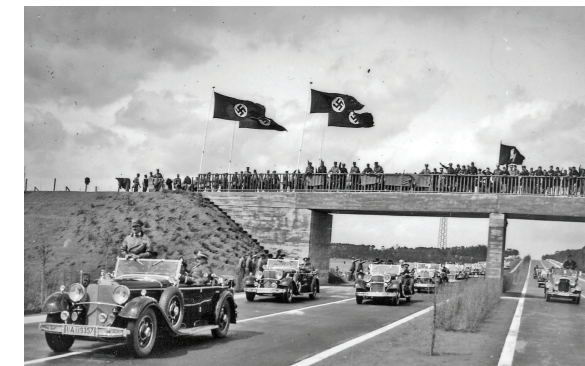
Na afloop van de Eerste Wereldoorlog weet de gedemobiliseerde koerier Hitler absoluut niet wat de vrede hem zal brengen. Hij mist de geborgenheid en de kameraadschap van zijn medekoeriers, die voor hem toch een soort surrogaat-familie vormden. Hij staat er nu weer helemaal alleen voor. Nadat de Rode Revolutie in München is neergeslagen, komt Hitler min of meer bij toeval in april 1919 in contact met de Reichswehr, die hem in dienst neemt om als spion soldaten en onderofficieren te bespioneren die hebben deelgenomen aan de communistische staatsgreep in München. Al snel ontdekken enkele officieren van de Reichswehr het retorisch talent van Hitler en laten ze hem omscholen tot voorlichtings- en propaganda-officier met de rang van soldaat 1e klasse. Na het beëindigen van de cursus moet Hitler op 12 september 1919 (in burger) verslag uitbrengen van een bijeenkomst van een kleine extreemrechtse splinterpartij, de Deutsche Arbeiterpartei (DAP).

Begin van een politieke carrière

Tijdens die bijeenkomst neemt Hitler het woord en weet hij alle aanwezigen te boeien en te overtuigen van zijn gelijk. De voorzitter van de DAP vraagt Hitler na afloop of hij tot zijn partij wil toetreden, wat Hitler dan ook prompt doet. Hiermee is Hitlers politieke carrière begonnen. Binnen de minuscule DAP weet Hitler zich snel op te werken tot chef-propagandist en programmaschrijver. Opvallend is dat hij al in de zomer van 1921 de leiding van de DAP weet over te nemen. Hij weet dat dit zijn enige kans is op succes, want alleen in de politiek hoeft je geen diploma's te overleggen. Hij is dan Führer van de DAP, die hij al snel omdoopt tot NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei). Om zijn NSDAP succesvol te maken weet Hitler dat hij een ideologie nodig heeft met organisatorische structuren, bepaalde rituelen en een alles doordringende agitatie en propaganda. Daarbij speelt de Führercultus aanvankelijk een minder belangrijke rol, omdat de kiezers de NSDAP niet zozeer vanwege de Führercultus

Als begaafd spreker te midden van zijn decors weet Hitler zijn publiek volledig mee te slepen in zijn betoog en tot ware extase te brengen.

Door het opheffen van de massale werkloosheid, onder meer door de aanleg van de spectaculaire Autobahnen, slaagt het regime erin zijn macht in Duitsland te consolideren en verder uit te bouwen.

Nadat de werkloosheid grotendeels is opgeheven, begint Duitsland aan een massieve herbewapening en versterking van het leger.

kieszen, maar in eerste instantie vooral uit protest tegen het systeem van Weimar. Ze hopen dat de NSDAP als steeds sterker wordende politieke kracht in Duitsland hun economische en maatschappelijke situatie zal verbeteren. Al snel weet Hitler de partij een eigen identiteit te geven met een eigen vlag, met daarin het logo met hakenkruis, vaandels, uniformen en geraffineerd geregisseerde bijeenkomsten die steeds massaler bezocht

Door allerlei projecten en maatregelen weten de nazi's hun dynamiek verder te vergroten. Bijvoorbeeld door de introductie van de goedkope Volkswagen, die op termijn voor iedere Duitse arbeider betaalbaar moet zijn.

worden naarmate zijn ster in München en daarbuiten aan het rijzen is. Het bijwonen van een massabijeenkomst van de NSDAP is voor de bezoekers een soort ‘Erlebnis’. Te midden van vaandels, vlaggen en standaards worden vaderlandse liederen gezongen, er klinkt opzweepende marsmuziek en als Hitler opkomt valt er een grote stilte waarin je een speld kan horen vallen. Dan begint de hoofdrolspeler waar het allemaal om te doen is: de Führer start – meestal aarzelend en als een soort medium zijn publiek aftastend – te spreken. In een steeds sneller tempo met razend knappe wendingen van (vaak gespeelde) emoties en woede-uitbarstingen, daarbij knap gesticulerend, weet hij zijn publiek volledig mee te slepen in zijn betoog dat zij de nieuwe elite, ‘de Übermensen’ van de toekomst zullen worden in een door de hele wereld gevreesd groot Germaans imperium.

Consolidatie en uitbouw van de macht

Nadat Hitler in januari 1933 aan de macht is gekomen, heeft het inlossen van zijn verkiezingsbelofte om de massale werkloosheid op te heffen de hoogste prioriteit. Door de aanleg van de spectaculaire Autobahnen en de onorthodoxe financiering daarvan via wissels die de inflatie niet opdrijven, slaagt het regime erin zijn macht in Duitsland te consolideren en verder uit te bouwen. En in 1936 wordt met man en macht begonnen aan de opbouw van de wapening en verdere versterking van het leger. Om minder afhankelijk te zijn van buitenlandse importen probeert het regime (tevergeefs) een grote mate van autarkie te bereiken door synthetische benzine en rubber te produceren en binnenlands ijzererts met een laag ijzergehalte te exploiteren.

Naast het verhelpen van de massale werkloosheid en de opbouw van de wapening, weet het regime door allerlei projecten en maatregelen zijn dynamiek verder te vergroten. Hierbij valt te denken aan het verplichte samensmelten van de vakbonden in het Deutsche Arbeitsfront (DAF) met zijn vrijetijdsorganisatie Kraft durch Freude. Deze organisatie biedt haar leden goedkope zomer- en wintervakanties aan in eigen hotels en skiresorts en op eigen cruiseschepen, touringcars enzovoort. Daarnaast zijn er projecten als de Volkswagen, die door Ferdinand Porsche in nauwe samenwerking met Hitler is ontworpen, en de Volksempfänger, een goedkope radio voor alle Volksgenossen. Maar denk ook aan de maandelijke eenpansmaaltijden op zondag waar iedereen aan mee moet doen, de 1 mei vieringen, de jaarlijkse Rijkspartijdagen in Neurenberg, de herdenking van de mislukte Putsch van 1923 en de verplichte samenvoeging van de vele jongerenorganisaties in de Hitlerjugend en de Bund Deutscher Mädel met hun bijeenkomsten en feestelijke opmarsen door dorpen en steden enzovoort. Dit alles moet de Duitsers het gevoel geven dat er een nieuwe tijd is aangebroken van vernieuwing en saamhorigheid en dat alles dankzij de Führer, die toch het beste met iedereen voorheeft. De macht van Hitler berust niet alleen op zijn charisma als Führer, maar ook op de machtsinstrumenten van het regime zoals de beheersing van de publieke opinie, de pers, radio en film en op een goed geolied werkend uiterst repressief apparaat dat stoelt op een aura van angst en schrik, zoals de Gestapo, de Sicherheitsdienst (SD), Sicherheitspolizei (SiPo) en de over het hele land verspreide concentratiekampen. Op buitenlands politiek gebied pakt de alles-of-nietsstrategie van de pokeraar Hitler aanvankelijk goed uit. Zo weet hij zonder slag of stoot het gedemilitariseerde Rijnland en het Saargebied bij Duitsland te voegen, net als Oostenrijk en Tsjecho-Slowakije. Dit omdat de buitenlandse staatslieden van Engeland en Frankrijk denken dat door toe te geven, Hitler wel zal stoppen met zijn agressieve buitenlandse beleid. Maar na de verovering van Polen en West-Europa middels succesvolle Blitzkriege, is het gedaan met de pokeraar en staat hij er alleen voor. Met de aanval op de Sovjet-Unie verslikt Hitler zich en nadat zijn Wehrmacht in het defensief is gedrongen en het concept van de Blitzkrieg niet meer werkt, is het nog maar een kwestie van tijd tot de volledige ondergang van Hitler en zijn naziregime.

Bezeten van Richard Wagner

Hitler is al vanaf zijn jonge jaren bezeten van de opera's van Richard Wagner. Volgens zijn jeugdvriend August Kubizek identificeerde hij zich helemaal met Wagner. Deze opera's, met hun betoverende, ja bijna buitenaardse klanken, voerden hem naar een soort droomwereld met helden, goden en halfgoden, geesten, duivels en engelen. In deze verborgen, mystieke wereld gaat het om thema's als zege of ondergang, melodrama en romantiek, glans en wapening, dood en catastrofe. De opera's van Wagner brengen hem vaak in regelrechte vervoering en het zijn deze opera's met hun grootse ensceneringen die hem al heel vroeg een groot gevoel meegeven voor theaterkunsten en decors met hun opmarsen, vaandels, vlaggen, lichteffecten, uniformen enzovoort. Er zit dus heel veel Wagner in Hitler en heel veel Hitler in Wagner. Naast Wagner heeft Hitler een sterke voorkeur voor componisten als Liszt, Beethoven, Bruckner,

Hitler is bezeten van de muziek van Richard Wagner, wiens opera's hem vaak in regelrechte vervoering brengen. Door zijn interesse voor opera's en hun decors heeft hij een grote expertise opgebouwd die hij later bij massa-ensceneringen in de praktijk zal brengen.

Oorlogsschepen en Karl May

Van jongs af aan is Hitler een fervent lezer, die altijd is omringd door boeken. Zijn voorkeur gaat daarbij niet zozeer uit naar literatuur, maar veel meer naar specifieke vakliteratuur of populairwetenschappelijke verhandelingen over auto's, motoren, architectuur, geschiedenis (biografieën), kunst, filosofie en oorlogsvoering. Zo heeft hij overal waar hij naartoe gaat of verblijft altijd drie jaarboeken over oorlogsschepen binnen handbereik, namelijk het Engelse *Jane's Fighting Ships*, het Duitse *Weyers Taschenbuch der Kriegsflootten* en het *Jahrbuch der deutschen Kriegsmarine*. Hitler kende deze jaarboeken stampvol technische details nagenoeg uit zijn hoofd en weet daar menig militair expert mee te verbazen. Naast technische vakliteratuur verslindt Hitler ook biografieën over Napoleon, Richard Wagner, koning Frederik de Grote en Karl May. De romans van de wereldberoemde Duitse bestsellerauteur Karl May met diens

Van jongs af aan is Hitler een fervente lezer, met een sterke voorkeur voor vaktechnische boeken over oorlog en in het bijzonder over de marine.

verhalen over Old Shatterhand en Winnetou in het Wilde Westen leest Hitler keer op keer. Hij is zo dol op deze auteur dat hij een speciale editie van diens werken laat maken bestemd voor zijn soldaten aan de fronten. De Pruisische koning Frederik is net als Hitler een onpeilbaar ‘dubbelwezen’ met enorme tegenstellingen in zijn karakter en balancerend op de grens tussen genialiteit en misdaad. Hitler is tot het eind van zijn leven door deze figuur gefascineerd. Het ovale schilderij van Frederik de Grote, geschilderd door Anton Graff, is een van de weinige schilderijen dat hij mee de bunker in neemt. Vaak staat hij voor dit schilderij naar zijn idool te staren. Naar eigen zeggen geeft dit schilderij hem altijd weer nieuwe kracht om door te gaan.

Passie voor architectuur

Hitlers grootste passie is de architectuur, waar hij volgens architect Albert Speer als autodidact zoveel verstand van heeft dat een vakman het niet beter kan doen. Zo plant hij tot in detail de ombouw van complete steden als Berlijn, München, Hamburg, Augsburg, Weimar, Linz enzovoort. Hij wil er

Hitlers grootste passie is de architectuur, met een accent op indrukwekkende, kolossale, in neoclassicistische stijl opgetrokken gebouwen, die eigenlijk niets meer of minder zijn dan decors.

Führerstedden van maken met triomfbogen, enorme stations en in het centrum een groot Gauforum, een plein voor massabijeenkomsten met aan weerszijden kolossale, in neoclassicistische stijl opgetrokken partij- en regeringsgebouwen die een mengeling van glans, macht, dreiging, trotsheid, vrees, intimidatie en fascinatie moeten uitstralen. De gebouwen moeten voor de eeuwigheid getuigen van de grootsheid van het nationaalsocialisme. Maar Hitler heeft ook ideeën waarmee hij soms zijn tijd ver vooruit is, zoals de 6 meter brede en 500 meter lange dubbeldeks breedspoorwag die zo'n 1800 reizigers snel door zijn continentale imperium zal kunnen vervoeren, autotunnels onder centra van steden, autovrije voetgangerszones, de ontwikkeling van raketten en geheel nieuwe wapensystemen, het verbieden van roken in publieke ruimtes, het terugdringen van suiker en zout in voedingsmiddelen enzovoort. Aan de andere kant is er bij hem een catastrofaal tekort aan kennis over Rusland, Engeland en de Verenigde Staten, wat hem later nog lelijk zal opbreken.

Kunstverzamelaar

Naast architectuur is Hitler ook dol op beeldende kunst. Zijn twee lievelingsbeeldhouwers zijn Arno Breker en Josef Thorak, die beelden naar zijn smaak scheppen. Namelijk meer dan levensgrote tot zelfs kolossale mannelijke en vrouwelijke naakten die met heroïsche blik in de verre toekomst lijken te staren. Voor wat de schilderkunst betreft, heeft de ‘kunstenaar’ en verzamelaar Hitler privé een sterke voorkeur voor de 19e-eeuwse Duits-Oostenrijkse genreschilderkunst en dan vooral voor schilders als Carl Spitzweg, Eduard Grützner en Ferdinand Georg Waldmüller. Van Spitzweg heeft Hitler naar eigen zeggen de grootste privéverzameling ter wereld. Deze autodidact en typische vertegenwoordiger van de biedermeierperiode met haar vrolijkheid en weemoed schildert met liefdevolle humor tafereeltjes uit de wereld van de Duitse kleinburger. Grützner – van wie de humorloze, niet-drinkende Hitler ruim dertig werken bezit – portretteert het humoristische genre met drinkende monniken, vrolijke levensgenieters en historisch geklede drinkbroers. Waldmüller is de belangrijkste vertegenwoordiger van de Weense biedermeierperiode. Hij schildert vooral scènes met landschappen, families en kinderen. Als ‘kunstenaar’ en verzamelaar heeft Hitler als Führer naast de oude Duitse, Nederlandse, Vlaamse en Italiaanse meesters ook belangstelling voor 19e-eeuwse Duitse avant-gardistische schilders, zoals Arnold Böcklin, Franz von Stuck, Friedrich Schinkel en Anselm Feuerbach.

Kunstenaar en bohemien

Hitler is een dubbelwezen in extreme mate: kunstenaar én Führer. Aan de ene kant de kunstenaar-bohemien met gevoel voor schoonheid en evenwicht die een hekel heeft aan regelmatig (bureau)werk en het lastig vindt beslissingen te nemen. Zo is daar de typische, vaak uiterst vriendelijke, charmante en gemoeidelijke Oostenrijkse kunstenaar en kleinburger die overdag graag bouwplaatsen bezoekt en opduikt in de ateliers van zijn architecten en beeldhouwers, in musea de nieuwste collecties schilderijen beoordeelt, soms verhitte gesprekken voert met kunstenaars om ten slotte 's avonds dikwijls af te zakken naar goede bekenden om zich daar in de watten te laten leggen. In München bezoekt hij

Hitler is privé dol op de 19e-eeuwse Duits-Oostenrijkse genreschilderkunst en met name op schilders als Spitzweg en Grützner. Zo heeft de humorloze, niet-drinkende Hitler ruim dertig werken van Grützner, die op humoristische wijze drinkende monniken, vrolijke levensgenieters en drinkbroers schildert.